

Van de redactie

Dit is de 44e uitgave van de Historische Vereniging Bergambacht.

Achtereenvolgens komen in dit nummer aan de orde:

1 Mededelingen bestuur en redactie	pag.1
2 Verslag van de Algem.Ledenverg.van 28 okt. 2021	pag. 4
3 De Kaak, een plek om even bij stil te staan	pag. 8
4 Herdenking “De Grote Brand”	pag. 10
5 Van Huis de Wiel tot Villa Nelly	pag 13
6 Ds. J.B.T. Hugenholtz (Matthijs Graafland)	pag. 21
7 Een vakman	pag. 32

Mededelingen bestuur en redactie

Ook dit jaar waren we genoodzaakt de Algemene Ledenvergadering te verplaatsen naar een later tijdstip. Dit vanwege de beperkingen die ons door de overheid werden opgelegd in het kader van de nog steeds rondwarende pandemie. Toch heeft onze vereniging niet stilgezeten. Een opsomming van de activiteiten vindt u hierna in het verslag van de A.L.V. op 28 oktober j.l.

Van een aantal leden ontvingen wij boeken, foto's en documenten. Ook werden wij verblijd met punten van de PLUS-actie die voor een bijdrage aan de clubkas zorgden. Alle gevers/donateurs hartelijk dank.

Onze vereniging telt bij het ter perse gaan van deze periodiek 153 leden. We zijn blij en trots dat de barrère van 150 leden is geslecht.

De HVB werd eind 2020 bij monde van de burgemeester van de Gemeente Krimpenerwaard gevraagd om te participeren in de organisatie van de herdenking van De Grote Brand van 1921. Wij hebben daar met veel genoegen aan meegewerkt. Een kort verslag van deze activiteiten vindt u in dit blad.

De wens van veel leden om inzage te kunnen krijgen in het fotoarchief is eindelijk in vervulling gegaan nu de eigenaar van het programma, Van der Meer Software, het archief 'in the cloud' aanbiedt. Leden kunnen nu inloggen op www.fotobasebank.nl. Klik vervolgens op 'deelnemers' en daarna op het getal achter Hist. Ver. Bergambacht. Over enige tijd zullen ruim 2000 foto's zijn gecontroleerd en de tekst zonodig gecorrigeerd. Er staan nu enkele honderden foto's op, de rest volgt. Wel is de resolutie aangepast, zodat downloaden weinig zin heeft. Originelen kunnen altijd worden aangevraagd bij het secretariaat.

Onze bijna 'vaste schrijver' Matthijs Graafland heeft weer een bijdrage geschreven voor ons blad. Dit keer een artikel over de bekende dominee J.B.T. Hugenholtz uit Ammerstol. Ook stuurde hij ons een schitterend gedicht toe met de titel "Een Vakman" over een Bergambachtse loodgieter.

Roel Botter dook in de geschiedenis van Huis de Wiel aan de Lekdijk-oost en haar eerste bewoner burgemeester J.A.A Uilkens en schreef hier een artikel over en over de hiernavolgende burgemeesterswoningen.

Onze zoektocht naar een vaste vergaderruimte en plaats voor ons archief heeft eindelijk tot resultaat geleid. Wij mogen gebruik maken van een vergaderruimte in De Tulp aan de P.J. Huijbrechtstraat en

kunnen daar ook een flink deel van ons archief plaatsen. Onze bijeenkomsten als vereniging zullen in de toekomst ook in De Tulp plaatsvinden. Wij zijn als bestuur blij dat we tot deze overeenkomst konden komen en hopen dat u zich hier ook snel zult thuisvoelen bij lezingen e.d.

Het zal u waarschijnlijk opvallen dat ons blad er iets ‘opgefrist’ uitziet. We hebben nl. besloten om een proef te doen met een uitgave in kleur, d.w.z. dat kleurenfoto’s die altijd naar zwart/wit werden omgezet nu in kleur blijven. Bestaande zwart/wit foto’s blijven dat uiteraard. Een en ander leidt natuurlijk tot hogere kosten en we willen uw mening over deze lay-out graag weten. Reageren kan via roel1000@gmail.com .

Tenslotte vond op 17 sept. jl. de onthulling plaats van de plaquette die de plek van de voormalige “Kaak” of schandpaal aangeeft. Een kort verslag volgt hierna.

In het verslag van de A.L.V. dat hierna volgt, wordt gememoreerd dat vanuit de vergadering de vraag kwam of er een elektronische pdf-versie van ons blad verstuurd kan worden. Mocht hier belangstelling voor zijn dan vernemen wij dat graag via de mail.

Wij mochten in de voorbije periode de volgende nieuwe leden verwelkomen:

Mevr. G. Kleijn
Mevr.D.J. Konijnenberg
De hr. M. Broere
De hr.C . Thanos
De hr. W. Hoogendijk
De hr. T.D. van Zoest

Het bestuur spreekt haar medeleven uit en condoleert de familie Kamer met het overlijden op 2 augustus 2021 van mevr. Marry Kamer-Van Eijk.

Verslag van de Algemene Ledenvergadering van 28 okt. 2021

1 Opening

De voorzitter open te vergadering om 20.00h en heet allen welkom. Aanwezig zijn 41 leden en het voltallig bestuur.

2 Agenda

Op de agenda, zoals deze is afgedrukt in de nieuwsbrief van 15 sept. 2021 die naar de leden is verzonden, zijn geen aanvullingen en/of opmerkingen.

3 Ingekomen stukken en mededelingen

Secretaris Roel Botter meldt dat vanaf nu de leden toegang hebben tot het fotoarchief van de vereniging. (zie de toelichting bij 'mededelingen bestuur en redactie'). De toegang is anders dan eerder aangegeven.

Er is een proef gedaan met de bezorging van de periodieken waarbij de adressticker op de voorzijde is geplakt en er geen envelop behoeft te worden gebruikt. Dit scheelt veel tijd en een beetje geld. De vraag is of de vergadering hier bezwaar tegen heeft. Er komt geen negatieve respons dus wordt aangenomen dat dit akkoord is.

4 Vaststelling van de notulen van de Algemene Vergadering van 22 september 2020

Er zijn geen opmerkingen. Hiermee zijn deze goedgekeurd

5 Activiteitenverslag van 2020

Voorzitter a.i. Booij ter Haar schetst de situatie zoals deze zich voor de vereniging heeft ontwikkeld gedurende het voorbije jaar. Er golden veel beperkingen en nog steeds ondervinden we de gevolgen van de pandemie. Er waren slechts 2 verenigingsbijeenkomsten. Ook het aantal bestuursvergaderingen bleef beperkt. Het contact met de leden werd onderhouden d.m.v onze periodieken en enkele nieuwsbrieven. Nieuwsbrieven hadden we als vereniging nog niet eerder uitgebracht en er bleek veel waardering voor. Er is overigens nog geen vaste regelmaat in het uitbrengen van nieuwsbrieven.

De voorzitter memoreert het overlijden van het gewaardeerde bestuurslid Cees Dubbeldam.

Op de begraafplaats in Bergstoep werd het grafmonument van voormalig burgemeester Smits door ons bestuurslid Peter Sluisman en aannemer Den Hoed kosteloos opgeknapt waarvoor onze dank. Ook werd na initiatief vanuit onze vereniging, met name van Peter Sluisman, een plaquette aangebracht op de hoek van de Raadhuisstraat en de Burgemeester Uilkensstraat waar ooit “De Kaak” of schandpaal stond.

De voorzitter benadrukt vervolgens dat het contact met de Gemeente Krimpenerwaard en met name met wethouder Leon de Wit aanmerkelijk beter is dan in voorgaande jaren.

De vereniging telt op dit moment 151 leden. Leden schenken regelmatig spullen met een historische waarde. Op de vraag uit het publiek of er niet een centrale plaats in de Krimpenerwaard is waar historische spullen kunnen worden getoond, antwoordt het bestuur dat thans in ‘De Tulp’ ruimte daartoe is gereserveerd voor de vereniging. De vereniging is sinds 2020 aangesloten bij de SAK de “Stichting Archeologie Krimpenerwaard” waarvan voorzitter Paul in ’t Veld op 1 avond 2 lezingen heeft verzorgd nl. Het ontstaan van de Krimpenerwaard en Het Slot ’s Heeraartsberg.

Tenslotte dankt de voorzitter de adverteerders in ons blad die het weer mede mogelijk maakten om 3 periodieken en een historische wandeltocht uit te brengen.

6 Financieel jaarverslag en begroting

Penningmeester Hans van Jaarsveld geeft een toelichting op het financieel jaarverslag van 2020.

7 Verslag kascontrolecommissie

De kascontrolecommissie heeft bij monde van de heer Boom verklaard dat zij de balans en staat van baten en lasten voor akkoord heeft bevonden. De commissie komt de financiële administratie aannemelijk voor. Het lid Boom verklaarde tevens dat de voorzitter van de commissie de verklaring niet had ondertekend. Hij – lid Boom – zou dat nog laten doen en de getekende verklaring vervolgens bij de secretaris afgeven. (gebeurd, R.B).

8 Benoeming van de nieuwe kascommissie 2021

Lid Boom wordt voorzitter. C. Rietveld wordt lid. Plaatsvervangend lid wordt Koen Knapper.

9 Begroting 2022

Uit de zaal wordt gevraagd of een elektronische versie van de periodieken mogelijk is. Dat zou ook kosten kunnen besparen. Mevrouw Berkhouwer geeft aan juist blij te zijn met de hardcopy versie. Het bestuur zal zich buigen over de mogelijkheden om een elektronische versie in pdf aan te reiken. De begroting 2022 wordt goedgekeurd.

10 Bestuursverkiezing

10.a. Bestuurslid Erik Bodestaff treedt af. Erik stelt zich niet herkiesbaar na 14 jaar in functie te zijn geweest. De voorzitter spreekt

zijn dank uit voor de bijdragen die Erik aan de vereniging heeft gegeven en de secretaris overhandigt hem een mooie bos bloemen.

10.b. Voorzitter a.i. Booij ter Haar moet statutair worden vervangen. Helaas is er nog geen kandidaat voor de functie van voorzitter zodat Booij ter Haar nog aanblijft zolang als nodig.

10.c. Het bestuur stelt de heer Piet Speksnijder voor als kandidaat bestuurslid. Mevrouw Van Zoest-Boerboom merkt op dat Piet zich dient voor te stellen aan de vergadering. De voorzitter acht dit niet nodig. Piet wordt bij acclamatie gekozen en neemt plaats achter de bestuurstafel.

10.d. Er was geen voordracht.

Afscheid Erik Bodenstaff

11. Rondvraag

De heer Moree spreekt zijn waardering uit voor de inspanningen die de secretaris zich heeft getroost , samen met de Gemeente

Krimpenerwaard en de Vrijwillige Brandweer , bij de organisatie van de herdenking van De Grote Brand van 1921.

12. Sluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 20.45 uur.

Na de pauze trakteert Roel Botter de genodigden op een presentatie over De Grote Brand van 1921 en andere opmerkelijke branden in Bergambacht en de regio.

“De Kaak,” een plek om even bij stil te staan.

(door Roel Botter)

Sinds kort, om precies te zijn 17 sept. 2021 siert een stijlvol uitgevoerde plaquette met tekst en afbeelding de schuine hoek van het appartementen gebouw op de hoek van de Raadhuisstraat en de Burg. Ulkenstraat. Bij een enkeling was het nog wel bekend dat op deze

De plaquette

plek ‘iets geweest was,’ maar hoe het precies zat bleef een vraag die gelukkig beantwoord kon worden met behulp van de boeken van de onvolprezen Bergambachtse historicus wijlen Dick Blanken. Bergambacht kende in een ver verleden een zelfstandige rechtspraak.

In de Hooge Camer van het Regthuys dat ooit op deze plek stond, werd door de Vierschaar rechtgesproken. In het boek “Uit Bergambachts verleden” wordt een en ander uitgebreid verhaald. Daarom deze beknopte uitleg. Tegen de schuine muur werd, wanneer een uitspraak van de rechtbank daar aanleiding toe gaf, een schavot opgesteld met schandpaal. De veroordeelde werd hier ‘den volke getoond’ gedurende een door de Vierschaar bepaalde tijd en bespot door de burgerij. Ook werden misdadigers eventueel gebrandmerkt met een brandijzer voorzien van het wapen van Bergambacht. Dit brandijzer is nu nog te zien in een vitrine in het voormalig raadhuis. Deze plek werd in de volksmond De Kaak genoemd. Waarschijnlijk was dit in andere plaatsen ook het geval, want het verklaart de uitdrukking “Iemand aan de kaak stellen” heel duidelijk.

Ons bestuurslid Peter Sluisman man heeft zich sterk gemaakt om hier een herinneringsplaquette aan te laten brengen in de stijl zoals die in de Gemeente Krimpenerwaard wordt toegepast. Een geweldig initiatief, temeer omdat historische plekken in de dorpskom van Bergambacht toch al niet dik gezaaid zijn. Op 17 september 2021 werd de plaquette officieel onthuld door wethouder cultuur Leon de Wit.

Onthulling door Leon de Wit

Herdenking van De Grote Brand van 3 okt. 1921

(door Roel Botter)

Eind 2020 bereikte ons het verzoek van burgemeester Roel Cazemier of wij bereid waren mee te denken met het comité dat de herdenking van De Grote Brand wilde organiseren. Uw redacteur hoefde hier niet lang over na te denken omdat ik al langer met ideeën hierover rondliep, maar financiën de beperkende en bepalende factor waren. Toe ik mijn plannen ontvouwde was onze burgervader meteen enthousiast en ik zag de geldzorgen als sneeuw voor de zon verdwijnen. Vanwege alle beperkingen vond het overleg via Zoom plaats. Het was even wennen, maar liep al snel voorspoedig.

Omdat 3 oktober, de preciese datum van de ramp in 1921, om diverse redenen niet geschikt bleek, werd de datum van het evenement op 9 oktober bepaald. (Achteraf een gelukkige keuze vanwege het stralende weer die dag.) In het comité zaten vertegenwoordigers van de Gemeente Krimpenerwaard met Roel Cazemier als voorzitter, Lejan Versluis, groepschef van de Vrijwillige Brandweer, Greja van Vliet van winkeliersorganisatie Winkelhof en uw redacteur. Een enkele keer schoof een vertegenwoordiger van de politie aan.

Onthulling fotopanelen Grote Brand op 17 sept 2021

(foto John Wijntjes)

(De resultaten heeft u op 9 oktober kunnen zien. Enkele weken hieraan voorafgaand werd een zestal fotopanelen geplaatst langs de voormalige 'brandroute' die de situatie van destijds in beeld brachten. Er werd een boekje met foto's samengesteld dat o.a. aan deelnemende brandweerkorpsen werd uitgereikt en waarvan onze vereniging ook een aantal in bezit kreeg. Elk nieuw lid van de HVB krijgt dit als welkomstgeschenk, zolang voorradig natuurlijk. Op de scholen werd door medewerkers van de Vrijwillige Brandweer een lespakket over brandveiligheid uitgereikt aan de hoogste groepen. Schilder Adriaan Speksnijder kreeg van de Gemeente Krimpenerwaard de opdracht om de herinneringssteen in de muur van het voormalig raadhuis, die oorspronkelijk in de muur van de gesloopte Openbare Lagere School zat, na 30 jaar vrijwel onleesbaar te zijn geweest, een opfrisbeurt te geven. Het ziet er weer prachtig uit.

Adriaan Speksnijder aan het werk
(foto RoelBotter)

De klapper was echter de rit door het dorp met antieke brandweerauto's. De oudste was uit 1927

Een schitterende collectie oude branweerauto's reed door het dorp.
(foto's Roel Botter).

De dinsdag hieraanvolgend mocht ik de powerpointpresentatie/ lezing over de grote- en andere branden in de historie van ons dorp in de bibliotheek verzorgen. Een en ander leverde onze vereniging weer een aantal nieuwe leden op.

**Van Huis De Wiel tot Villa Nelly en de laatste
burgemeesterswoning.**
(door Roel Botter)

Huis de Wiel (foto Roel Botter)

In de loop van de jaren '80 van de vorige eeuw liep Bergambacht letterlijk tegen de grenzen van haar uitbreidingsmogelijkheden aan. Er moest gebouwd worden om de groei van de bevolking op te vangen. Het resulteerde er in dat besloten werd het gebied ten westen van de dorpskern en de Hoofdstraat te bestemmen tot bouwlocatie. Er ontstond tijdens de ambtsperiode van toenmalig burgemeester

Huijbrecht en daarna een gloednieuwe woonwijk. Als eerbetoon aan hem werd in die nieuwe woonwijk een straat naar hem genoemd. Hij is overigens niet de enige voormalig burgemeester die die eer ten deel viel. De namen van de burgemeesters P.J. Smits (1856-1889), J.H. Winkler (1938-1947) en J.G. Diepenhorst (1947-1972) zijn ook in het stratenplan vereeuwigd. Ik heb er echter één nog niet genoemd: Burgemeester J.A.A. Uilkens. Het bijzondere hiervan is dat een straat naar een nog in functie zijnde burgervader werd genoemd. Dat komt zelden voor.

J.A.A. Uilkens, een bijzondere burgemeester.

Jacobus Albertus August Uilkens, geboren in op 12 augustus 1866, bekleedde het ambt van 1907 tot 1932, maar was al burgemeester van Ammerstol sinds 1896. Hij was afkomstig uit Stitswerd, een piepklein dorp in Groningen waar volgens Wikipedia momenteel rond de 100 mensen wonen. Zijn vader was predikant. Uilkens heeft voor die tijd dynamische perioden doorgemaakt. Nauwelijks aangetreden in 1907 werd hij een jaar later geconfronteerd met een heuse rebellie, een volksofstand die je niet zo snel in een dromerig agrarisch dorp in de Krimpenerwaard zou verwachten. Het zou de geschiedenis ingaan als 'Het Kermisoproer.' (zie het zomernummer van 2018 van dit blad). In die periode was ook de ontsluiting van de Krimpenerwaard in een definitieve fase beland. De spoorlijn van Schoonhoven naar Gouda, waarover al sinds 1869 werd gesteggeld, naderde de laatste fase van de aanleg en werd in 1914 in gebruik genomen.

Intussen beijverde Uilkens zich voor de elektrificatie van het dorp. Nu mensen eenmaal kennis hadden genomen van de mogelijkheden van elektrisch licht en mechanisatie, vond Uilkens dat Bergambacht mee moest met die ontwikkeling. De druk vanuit de gemeenschap was groot, ondanks de hoge kosten. Rond 1918 was het zover en had men eindelijk de voorziening waar zo lang naar werd uitgezien. Echter aan de Hogedijk duurde het nog tot de jaren '30 omdat men vreesde voor

annexatieplannen van Schoonhoven. Het energiebedrijf was een gemeentelijke aangelegenheid en men paste ervoor om te investeren in een gebied dat mogelijk erwijs zou moeten worden afgestaan.

Veel tot stand gebracht

In de speech die toenmalig gemeentesecretaris Schippers uitsprak bij Uilkens' afscheid als burgemeester werd nog eens opgesomd wat zich gedurende zijn ambtsperiode had afgespeeld en waar hij zich sterk voor gemaakt had. Toen de aanleg van de spoorlijn al enkele jaren stagneerde trok hij ten strijde tegen het Ministerie van Waterstaat en bestookte deze met verzoeken en voerde de druk op, samen met collega's uit de betrokken gemeenten. Het hielp. Hij maakte zich sterk voor de ontwikkeling van Drinkwaterbedrijf "De Vijf Gemeenten" dat eind jaren '30 met de ingebruikname van de watertoren aan de Dijklaan officieel van start ging. (Uilkens maakte dat moment niet meer mee als burgemeester. Dat was vergund aan zijn opvolger Kooiman.)

De Achterweg rond 1930 die 3 jaar eerder was omgedoopt tot Burgem.
Uilkensstraat

De al eerder genoemde elektrificatie, de aanleg van een telefoonnet, bestrating van de Bredeweg (nu het noordelijk deel van de Hoofdstraat), evenals verbreding en bestratingen van de Achterweg, bestrating van de Voorstraat, de aanleg van de begraafplaats in Bergstoep, (de aula kwam pas later), verbetering van het bestaande rioolstelsel en het plaatsen van waterpompen in het dorp in de tijd dat er nog geen waterleiding was.

Branden markeerden zijn loopbaan door de jaren heen.

Er brandde nogal wat af gedurende zijn carrière. In 1908 's nachts op 1 september: de boerderij van D. Rooken in Zuidbroek. 's Nachts op 7 oktober: de boerderij van J. Stalenburg aan de Lekdijk. 's Nachts op 8 oktober: Een schuur van Th. Van der Sluis aan de Hem. In alle drie de gevallen zou sprake geweest zijn van brandstichting. Die brandstichtingen maakten deel uit van de rebellie gedurende de "Kermisopstand." De echte dader vluchtte naar Amerika, toen de onterecht veroordeelde vrijkwam.

In 1915: In de nacht van 2 juli, De hooiberg van G. den Hoed. In de nacht van 18 oktober: De boerderij van D. Blanken. Ook bij deze gevallen was sprake van brandstichting. Voor die laatste brand werd iemand aangehouden en veroordeeld tot 5 jaar cel.

In 1920: Op 9 november brandde de boerderij van A. Hakkesteegt af. 1921 was het rampjaar van De Grote Brand. 1924: Op 24 september werd de boerderij van G. Rijkaart in de as gelegd, ook door brandstichting, waarover ik in het voorjaarsnummer van 2021 een verhaal heb geschreven.

In 1924 brandde de stoomtimmerfabriek "Berga" aan de Bredeweg tot de grond toe af en werd niet meer herbouwd. Hier verrees Garage Terlouw.(inmiddels verhuisd naar het industrieterrein)

Op 18 juni 1925 brandde een hooischuur direct naast garage Terlouw af en tenslotte ging in het laatste jaar van zijn ambtsperiode 1931, een

dubbel woonhuis bewoond door J. Schep en G. Mulderij in vlammen op.

Naamswijziging.

Op 5 augustus 1927 werd door de gemeenteraad besloten om de straatnamen in het dorp een officiële status te geven. Bredeweg, Noordeinde, Ing van 't durp, het werd één naam: Hoofdstraat. Huisweg werd Benedenberg, wat in de jaren '50 overigens weer Molenlaan werd. Natuurlijk bestonden straatnamen al wel, maar werden niet gebruikt voor adressering en registratie van woningen. Adressen werden aangeduid met een letter en een nummer. (Het huidige Dijklaan 18 bijvoorbeeld, had destijds als adres B195.) Als eerbetoon aan Uilkens werd tijdens die procedure de naam Achterweg gewijzigd in Burgemeester Uilkensstraat.

Tijdens de ramp in 1921 en vooral in de periode daarna, speelde burgemeester Uilkens een rol van betekenis bij het werven van fondsen voor de wederopbouw en hulp aan de gedupeerden. Hij was erevoorzitter van het comité dat zich hiermee bezighield. Vanuit het hele land kwamen donaties. Het resulteerde er in dat een jaar later al veel woningen waren herbouwd in een kwaliteit die ver boven die van de afgebrande gebouwen ging. Het was er als gelukkige bijkomstigheid een stuk fraaier op geworden.

Een fraaie villa aan de Lekdijk

Uilkens was al sinds 1896 burgemeester van Ammerstol. In 1907 werd hij ook burgemeester van Bergambacht. In dat jaar liet hij een huis aan de Lekdijk voor zichzelf ontwerpen door de jonge, (19 jaar) later beroemd geworden Henk Wegerif. Het huis kreeg de naam "De Wiel," naar de plek van een oude dijkdoorbraak die hier ooit heeft plaatsgevonden en waar achter de dijk een "wiel," een binnenwater achterbleef. Hij heeft er gedurende zijn gehele ambtsperiode gewoond en na zijn burgemeesterschap nog tot 1937. Uilkens was getrouwd met

Cornelia Jacoba Kouwer. Zij overleed in 1927. Ze was lange tijd voorzitter van de Bergambachtse en Ammerstolse afdelingen van Het Groene Kruis. Toen hij in 1937 vertrok naar Den Haag heeft hij Huis De Wiel in bruikleen gegeven aan de vereniging. In 1939, het jaar van zijn overlijden heeft hij het huis aan de vereniging nagelaten. Burgemeester Uilkens werd begraven op de begraafplaats aan de Dijklaan in het graf waarin ook zijn vrouw was bijgezet.

Een nieuwe burgemeesterswoning

Burgemeester Uilkens werd per 1 januari 1932 opgevolgd door J. Kooiman. De gemeente had echter geen bij zijn ambt passende woning beschikbaar. Voorlopig werd de pastorie van de Gereformeerde Kerk gehuurd die al enige tijd geen predikant had. Daarin kwam in 1938 verandering toen ds. W. Terhaak zijn intrede deed. Kooiman vertrok in 1938.

Voor de opvolger van Kooiman, burgemeester Winkler, moest een woning worden gezocht per uiterlijk 1 augustus 1939. Die kwam er. Aan de Huisweg, zoals de Molenlaan toen heette, had J.M. Krijger sr., de directeur van Timmerfabriek De Concurrent, een villa laten bouwen die beslist grandeur bezat: Het huis Bijdorp. Het huis was in 1932 gebouwd. In 1924 had hij al De Gorzen aan de Lekdijk laten bouwen. De stichtingskosten van Bijdorp bedroegen F 20.0000,- in de huidige waarde €9075,. Illustratief voor een totaal andere woningmarkt in die tijd, vergeleken met tegenwoordig, is de aankoopsom van de gemeente. Voor F14000,- wisselde het pand van eigenaar,omgerekend €6500,- Winkler trad aan in 1938, maar zou maar een deel van zijn ambtsperiode in Bijdorp wonen. In het oorlogsjaar 1943 moest hij onderduiken en kwam nsb burgemeester Piet Breed in beeld die er tot de bevrijding woonde.

De NSB burgemeester wordt afgevoerd uit Bijdorp

Na de bevrijding bleef Winkler nog tot 1947 burgemeester van Bergambacht. Hij vertrok in dat jaar om zijn carrière voort te zetten als burgemeester van Sliedrecht. Bijdorp bleef niet lang burgemeesterswoning. Het werd verkocht en de gemeente kocht in 1946 Villa Nelly op de hoek van de Kadijkselaan en de huidige Molenlaan.

Villa Nelly als burgemeesterswoning.

Villa Nelly was gebouwd in 1918 in opdracht van W. van Meggelen, de directeur van de timmerfabriek aan het 'Ing van't durp.' Eerder, in 1916, liet hij de onlangs gesloopte Villa Tannie bouwen aan de Burgem. Uilkensstraat. Beide villa's hadden dezelfde kenmerkende uitstraling. Villa Nelly was het eerste huis aan de westzijde van de Kadijkselaan. De woning was echter geen lang leven beschoren. Door verzakkingen scheurde het zodanig snel dat het in 1955 al weer werd gesloopt.

Villa Nelly, gesloopt in 1955

Op dezelfde plaats werd in 1957 een nieuwe burgemeesterswoning gebouwd. Burgemeester J.G. Diepenhorst woonde er gedurende zijn ambtsperiode tot 1972. Hierna werd het huis niet meer als ambtswoning gebruikt, maar verhuurd. In 1989 werd de woning door de Gemeente Bergambacht verkocht.

Bronnen: W. v.d. Linden. D. Blanken: (Uit Bergambachts verleden). Archief HVB. Archief Roel Botter. Wikipedia.

Johannes (Han) Bernardus Theodorus Hugenholtz (1888-1973)

(*2) **Ds. J.B.T. Hugenholtz** (door Matthijs Graafland)

1 Inleiding

Een man die zijn werkzame leven begint als predikant, daarna handelsreiziger in chocoladerepen en stofzuigers wordt, bovendien ook nog even elektricien is geweest, om tenslotte toch weer predikant te worden. (*1) Dat moet een man met een verhaal zijn.

Dat is zeker het geval. Het gaat om Johannes (Han) Hugenholtz die van 1924 tot 1954, dus wel 30 jaar, dominee in Ammerstol was.

Als ‘rode dominee heeft hij veel betekend voor Ammerstol. Zijn betekenis bleef echter niet beperkt tot Ammerstol. Zijn gemeente was klein, maar ‘zijn daden benne groot’, zo hoop ik in dit artikel voor het voetlicht te brengen.

2 Afkomst (*3)

De naam doet het al vermoeden; het geslacht Hugenholtz stamt uit Duitsland. In het stadje Wetter, gelegen aan de rivier Ruhr was Petrus Bernardus Hugenholtz rond 1700 leraar aan de Latijnse School. Hij gaf zijn twee zoons toestemming om theologie te gaan studeren. Hiermee begon een traditie van 250 jaar, waarin de familie onafgebroken predikanten zou leveren aan de kerken van Nederland, Duitsland en de Verenigde Staten. In totaal zijn er 38 predikanten uit deze familie voortgekomen. De meesten van orthodoxe snit, maar enkelen zwaaiden door naar de vrijzinnigheid. Ds. Hugenholtz van Ammerstol behoorde duidelijk tot de vrijzinnige stroming binnen de kerk.

3 Vrijzinnigheid (*4)

Voordat ik verder op leven en arbeid van Ds. Hugenholtz in ga eerst een verheldering van het begrip *vrijzinnigheid*. Dat is relevant, omdat het leven en werk van Hugenholtz in belangrijke mate bepaald zijn door die vrijzinnige houding. In het algemeen staat vrijzinnigheid voor een tolerante houding waarbij vrijheid van mening en zingeving centraal staan. Kerkelijk gezien werd deze houding zichtbaar in het vrijzinnig protestantisme, een stroming die nogal argwanend staat tegenover allerlei dogma's van het traditionele, orthodoxe christendom. In deze zin neemt Ammerstol een geheel eigen plaats in binnen onze

gemeente. Bergambacht en Berkenwoude kan men grosso modo tot de orthodoxie rekenen terwijl Ammerstol vrijzinnig DNA heeft.

4 Beknopte Biografie (*5)

Han Hugenholtz werd in 1888 in het Zeeuwse Kattendijke geboren. Op 25-jarige leeftijd werd hij predikant in Vledder en trad hij in het huwelijk met de in Antwerpen geboren Esther Pouwelsen. Zijn tweede gemeente was Purmerend, waar het traktement zo laag was dat hij naast zijn werk als predikant ook elektrische leidingen aanlegt. Hij gaf zelfs voor enkele jaren het ambt op om o.a. als verzekeringsagent, vertegenwoordiger en elektricien in zijn levensonderhoud te voorzien. Elektricien lijkt wel erg ver af te staan van iemand die theologie heeft gestudeerd, maar in het geval van Ds. Hugenholtz was dat niet zo vreemd. Zijn leven lang had hij een grote belangstelling voor techniek: Hugenholtz was een 'handige' dominee.

Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 zag hij als het falen van het christendom. Voor hem waren christendom en oorlog onverenigbaar. Ds. Hugenholtz was principieel pacifist en antimilitarist. Hij beled dat niet alleen met de mond, maar hij gaf dat ook handen en voeten door actief te zijn in het vredeswerk. Hij was ervan overtuigd dat een specifiek kerkelijke vredesbeweging nodig was. In 1924 werd daarom, mede op zijn initiatief, de nog steeds bestaande interkerkelijke organisatie *Kerk en Vrede* opgericht. Het kantoor van deze groep werd ondergebracht in de pastorie van Ammerstol, waar hij vanaf 1924 tot aan zijn emeritaat in 1954 actief was als 'de rode dominee', met hart en ziel, binnen en buiten de kerk.

Ds. Hugenholtz met enkele medewerkers op het redactie-bureau van Kerk en Vrede in de pastorie van Ammerstol. (*6)

Tot de vele pacifisten over de wereld waarmee hij correspondeerde behoorde Nobelprijswinnaar Albert Einstein.

In de Tweede Wereldoorlog werden hij en zijn vrouw geïnterneerd in kamp Vught omdat ze in de Ammerstolse pastorie joodse onderduikers herbergden. Het mag een wonder heten dat ze na 9 maanden vrijkwamen en behoed zijn voor deportatie naar een ander concentratiekamp.

Samen met een andere Nobelprijswinnaar, Jan Tinbergen, behoorde hij in 1956 tot de oprichters van de NOVIB, de Nederlandse Organisatie voor Ontwikkelingssamenwerking.

Na zijn emeritaat verhuisde hij uit Ammerstol. Op 85-jarige leeftijd overleed hij in Renkum.

Hij werd begraven in Ammerstol.
(*7)

5 Armoede

In 1924 wordt Hugenholtz bevestigd als predikant in Ammerstol. De gemeente is niet rijk. Het salaris (traktement) is laag: aanvankelijk maar duizend gulden per jaar. Het woord *rood* is al meerdere keren genoemd als kenmerkend voor Ammerstol. Daar kan een *rode* draad aan toegevoegd worden: *armoede*. Er was vaak sprake van geldtekort: in de gezinnen, maar ook in de kerk.

Tijdens de ambtsperiode van Ds. Cornelis Oudenhoorn (1726-1740) spreekt het kerkelijk archief van: *De grote sterfte, vooral onder kinderen...dijkoverstromingen in de winters maken dat velen hun werk aan de grienden niet kunnen verrichten en geen inkomen hebben.*

In 1795 komt de zus van de toenmalige predikant Derck Rattinck op bezoek bij haar broer. Zij schrok van de enorme armoede en zelfs honger die er in Ammerstol heerste en ze besloot de gemeente een gift van 700 gulden te schenken: *de gift slaat de gemeente...met stomheid.*

Er wordt vaak een beroep gedaan op de diaconie om nood te lenigen. In een aantal gevallen betalen de diakenen, die behoren tot de *slechts enkele betrekkelijk gegoede personen* in het dorp uit eigen zak een bijdrage voor eerste levensbehoeften.

Ammerstol was sinds 1658 kerkelijk gescheiden van Bergambacht en kreeg toen dus een eigen diaconie. Die diaconie heeft het van het begin af zeer moeilijk gehad. Men bezat geen landerijen of huizen. De bevolking was grotendeels aangewezen op arbeid in de visserij en griendcultuur. Die werkzaamheden waren nogal afhankelijk van de weersomstandigheden. Wind, kou en regelmatige overstromingen beïnvloedden de zalmtrek en de bereikbaarheid van de grienden en hadden meteen invloed op het inkomen. Strengere winters met veel vorst en ijsgang waren funest voor veel inwoners van Ammerstol. Wie niets verdiende moest terugvallen op de gemeentelijke armenzorg en de kerkelijke diaconie. (*8)

6 Vrede

Als Ds. Hugenholtz in 1924 zijn werk aanvat in Ammerstol is het nog steeds geen vetpot, bovendien staat de wereld, dus ook Nederland en Ammerstol, aan de vooravond van een economische en politieke crisis. Han Hugenholtz voelde zich bij beide crisissen nauw betrokken en verantwoordelijk. Zijn overtuiging, zijn ethisch besef, schreef hem voor zijn christendom te verbinden met socialisme en pacifisme. Dat standpunt was bepaald geen populair standpunt. Regelmatig kwam hij daardoor in conflict met kerkelijke autoriteit, met de autoriteit van de overheid en in de oorlog met de autoriteit van de Duitse bezetter.

Toen Ds. Hugenholtz het redactie bureau van *Kerk en Vrede* in de pastorie in Ammerstol vestigde (zie foto) verscheen er een artikel in een kerkelijk blad onder de kop *Zonderlinge dingen in Ammerstol*. De kern van het artikel was: de vrijzinnigen halen allerlei dingen in de kerk die daar niet horen. Hugenholtz was daar niet van onder de indruk: *Het is de taak van hen die gemeente van Christus dienen het werk des vredes te dienen*, zo reageerde hij.

Dat dienen van *het werk des vredes* werd ook opgemerkt door arbeiders die in 1929 werkzaamheden hebben uitgevoerd in de kerk.

We weten dat omdat bij een verbouwing in 1967 een fles werd gevonden, onder een kerkbank, waarin gedichten en verhaaltjes bleken te zitten, geschreven door schilders en timmerlieden die toen in de kerk aan het werk waren.

De Ammerstolse schilder A.M. Brand leverde ook een bijdrage aan de flessenpost:

*De Lek die zat al weken dicht
Zoiets vergeet je dan ook niet licht
De werkloosheid die was groot
En steeds nog hoger stijgt de nood
Maar wij hebben in de warme kerk
De gehele winter plentie werk
Wij kunnen zingen nog en fluiten
Tervijl de oostenwind waait buiten
Dus zijn wij dan zonder zorgen
De gehele winter opgeborgen
En nu tot slot nog maar één ding
'k wil schrijven van de ontwapening
Hugenholtz, de dominee van de kerk
Is voorzitter van het vredeswerk*

*Dus hopen wij wanneer gij dit moogt zien
Er in uw tijd geen oorlog meer mag wezen
Zoo hopen wij dat in de lengte der dagen
Zijn werk vruchten mogen dragen
Nog even zij hierbij vermeld
Dat alles naar waarheid is verteld.*

(*9)

7 Oorlog

Ruim voor de Tweede Wereldoorlog zag Hugenholtz al helder de gevaren van nazi-Duitsland. Al in 1932 waarschuwde hij tegen *het heidense en barbaarse nationaalsocialisme*. In 1938 richtte de kerkenraad van Ammerstol een dringend verzoek aan de minister van Justitie om *de Joodsche vluchtelingen zoveel mogelijk toe te laten opdat ook Nederland zich niet aan het volk van Jezus Christus bezondige*.

Toen Duitsland ons land bezette, werd *Kerk en Vrede* al snel verboden. Tijdens de oorlog bood het domineesechtpaar onderdak aan vier joden. Bij een huiszoeking werden drie van hen ontdekt en doorgestuurd naar vernietigingskampen. De vierde, Meir Denneboom, wist te ontkomen. Hugenholtz en zijn vrouw werden geïnterneerd in kamp Vught. Na negen maanden kwamen ze vrij.

Postuum kregen ze in 1981 de Yad Vashem-onderscheiding. (*10) *Rechtvaardigen onder de Volkeren* werd de erenaam voor niet-Joden die tijdens de vervolging Joden hebben gered. (*11)

In Ammerstol werd in 2003 een door Ineke van Dijk ontworpen monument, *Wachtende vrouwen*, onthuld ter nagedachtenis aan twee Ammerstolse burgerslachtoffers: Arie Matthijs de Jong en Jan Ooms. De tekst op de glazen muur is een uitspraak van Ds. Hugenholtz:

*De oorlog wordt niet door de wapens
doch door de mensen gevoerd. (*12)*

*13)

8 Tenslotte

- Op een zondag in 1957 verrichtte Ds. Hugenholtz de aftrap voor de voetbalwedstrijd Ammerstol-Stolwijk. Eén van zijn voorgangers zou hier aanstoot aan genomen hebben zo lees ik in het boekje van Cor Hamoen Geschiedenis van de Hervormde Gemeente van Ammerstol.
- Predikant Hermannus Vorster (1719-1725) maakte zich ernstig zorgen over het toenemende ontheiligen van de sabbath in Ammerstol: So met de bal te slaen, als van drinckgelagen
- tesamen so van bier...waardoor aanstoot gegeven wort en het versuymen van de openbare godsdienst..

- Volgens het Wikipedia-artikel over Han Hugenholtz werd Wim Kok, geboren Bergambachtenaar en bijna acht jaar premier van ons land, door Ds. Hugenholtz gedoopt.
- Op de website van de kerk van Ammerstol (*kerkvanammerstol.nl*) las ik dat Prof. dr. Herman Noordegraaf van plan is een biografie te schrijven over Ds. Hugenholtz. Het is weliswaar een bericht dat begin 2018 op de website geplaatst is, maar ik hoop van harte dat dit voornemen tot uitvoer gebracht zal worden. Ik maak er graag een plekje voor vrij in mijn boekenkast.

Oktober 2021-Matthijs Graafland

Noten:

*1 Bron: Drs. G.C.Hoving in een digitaal overzicht van *predikanten die joden hielpen* op de website van *Centre for Religious History* van de Vrije Universiteit Amsterdam.

*2 Foto uit het persoonlijk archief van Gerard Hugenholtz.
hugenholtz.net

*3 Bron: Wikipedia-artikel over het geslacht Hugenholtz

*4 De schets van *vrijzinnigheid* ontleen ik aan het gelijknamige Wikipedia-artikel

*5 Bron: Wikipedia-artikel over Johannes (Han) Bernardus Theodorus Hugenholtz

*6 Foto uit het persoonlijk archief van Gerard Hugenholtz.
hugenholtz.net

*7 Foto M.Graafland

*8 Bron: *Geschiedenis van de Hervormde Gemeente van Ammerstol*. Auteur: Cor Hamoen (1988)

*9 Bron: *kerkvanammerstol.nl*

*10 Bron: zie *1.

*11 Bron: Wikipedia-artikel Yad Vashem

*12 Bron: website Nationaal Comité 4 en 5 mei

*13 Foto geplaatst op Wikipedia door *Agaath*

Bord met afbeelding van Ds. Hugenholtz in de kerk van Ammerstol

(foto Roel Botter)

Een vakman

Hij hoorde tot de grauwe middenmoot,
een rustig mens, loodgieter van zijn vak.
Hij was geen man die veler harten brak
en geen wien 't leven ruime kansen bood.

Hij had een daags en nog een zondags pak.
Hij miste bijna altijd wel een boot.
Hij keek vaak zwart. Hij stemde altijd rood.
En klaagde. Over steeds meer ongemak.

En waar hij in Bergambacht was geboren,
daar ging hij ook weer in Bergambacht dood.
Eén keer is hij in Amsterdam geweest,
dat stond hem aan, dat was een dag van feest.
Er ging in hem een goed vakman verloren,
want dat was zeker: hij goot prachtig lood.

Han G. Hoekstra, 1906-1988

Uit: Verzamelde gedichten, Querido, Amsterdam, 1972

